

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

8^e Jaargang

AMSTERDAM

G. THEOD. BOM EN ZOON

1900

Aanvullingen van mijn „Zeeuwsche Loodjes”¹⁾

MIDDELBURG.

Burgemeesters- en Schepenlood.

Vz. Enkele, zeer fraai bewerkte arend, waarboven de keizerlijke kroon, dragende op de borst een schild, waarop de burcht van Middelburg.

Kz. 1648, waarboven in romeinsche cijfers XII. Tin.

De stempels van dit uitvoerig bewerkte loodje, zijn, zooals ik in mijn boekje heb aangetoond, in 1648, door JAN LOOFF, den bekenden vervaardiger van eenige gedenkpenningen uit dien tijd, geleverd. Hem was daarvoor £ 11 en 13 schellingen uitbetaald.

In de stads-rekeningen van 1652, dus vier jaren later, staat op nieuw een post voor een

1) Over Zeeuwsche loodjes. Bijdrage tot de penningkunde van Zeeland. Middelburg 1892.

geleverden stempel voor de schepenlooden te boek; hij luidt als volgt:

„Aan „HANS PIETERS betaald £ 36: 3: 4 voor het snijden en maecken van den vorm tot het gieten van schepenlooden, mitsgaders voor het gieten van een quantiteyt looden.”

Later werd hem nog eens £ 11: 18: 4 uitbetaald voor het „maecken van eenige stempels en ponsoenen van het trois gewicht deser stadt, mitsgaders het gieten van £ 21 gewichte aan looden.”

Daar niet is aangegeven, of hier bedoeld zijn de loodjes van 6 of wel die van 12 stuivers, is het aantal gegoten exemplaren niet op te geven.

Vergelijkt men stuk voor stuk een aantal schepenlooden van 1648, dan vallen kleine stempelperschillen in 't oog; de mogelijkheid bestaat dus, dat HANS PIETERS in 1652, geen nieuw uitgedachten stempel heeft gesneden, maar slechts dien van JAN LOOFF heeft nageemaakt.

Hoe dit ook zij, men kent tot heden geen andere schepenlooden van Middelburg, dan de beide op pl. I n°s 8 en 9 van „de Zeeuwsche loodjes” afgebeelde exemplaren.

Broodloodjes.

pl. II n°s. 5, 6 en 7.

z. j. De burcht zeer grof en slordig bewerkt.

Aan weerszijden gekartelde compartimentjes, waarin een of meerdere letters.

Eenzijdig, rond, lood.

Zeer waarschijnlijk staat de volgende aantekening uit het jaar 1795, met deze broodloodjes van Middelburg in verband.

„De armen, die door de publieke armkassen dezer stad niet werden bedeed, en die door gebrek aan werk en door de duurte der tijden 1) niet in staat waren brood tegen de toen gestelde prijzen te koopen, konden lootjes ontvangen, waarvoor zij een bepaald getal van kwartjes tarwebrood tegen 8 stuivers het kwartjen, bij hunne bakkers, tot wederopzeggings toe, zouden kunnen bekomen.” 2) Het is mij niet recht duidelijk wat door „kwartjes tarwebrood” wordt aangeduid, dat tegen 8 stuivers het kwartjen verkrijgbaar werd gesteld. Een kwart gulden is in Zeeland nooit geslagen, men rekende met schellingen en zes d'halven; deze laatste gold toen niet meer dan 5 stuivers. Een gewoon tarwebrood zal vermoedelijk een kwart rijksdaalder hebben gekost, terwijl de arme lieden het tegen 8 stuivers konden koopen.

1) In 1794 was het goud zoo duur, dat een gouden Ridder, 15 guldens en een Ducaat 6 guldens telde. N. Ned. jaarb. 1794.

2) Reeds medegedeeld in „Iets uit de geschiedenis der Zeeuwsche assignaten in 1795.”

Behalve de in het boekje vermelde, vond ik nog de volgende variëteiten:

I Geheel als n°. 4 van pl. II, doch gestempeld met twee gepareelde vierkantjes, waarin de letters H - S., lood.

II Als voren, doch in plaats van twee, met vier stempels gemerkt, waarin de letters V. O. C. K. (Vereenigde O. I. C. Kamer?)

Loodjes aan weeskinderen uitgereikt.

blz. 38.

In 1752 had de Diaconie der Herv. Gemeente looden penningen doen vervaardigen om aan de weeskinderen te worden uitgereikt tot controle op hun trouw kerkbezoek.

In de „annotatiën van meest alles dat is „voorgevallen en verrigt in het Borgerweeshuis „van de stigting in 1720, tot op heden, alles „bij een verzameld door NATHAN BOLLAART, „Bode van 't Borgerweeshuis 1792,” vond ik de volgende bijzonderheid omtrent 't gebruik dezer loodjes:

„Voorheen was van de stigting in 1720 in gebruik, dat de Weezen om de leerzucht te bevorderen en door de tijd nuttige ledematen der kerke uyt te maken vrijheid kregen om wanneer zij waren aangenomen, altoos in andere kerken te gaan 't zij bij die Predikanten daar zij

waren aangenomen of andere, en dan werden hun twee loodjes gegeven, waarop de letter van 't A. B. C. op geslagen was, die dezelve één des morgens en één des namiddags daar zij bij ter kerke gingen boven op de bus van den diaken leijde, die daar stond en zelfs wachten moesten tot de aanzienlijkste en burgerij uit de kerk waren. Dog zulks is moeten afgeschafft worden wijl daardoor groote misbruycken zijn gemaakt, bijv. door die loodjes eens in een besloten bus te leggen, en in plaats van na de kerk te gaan, na buyten of elders ja zelfs in herbergen 't geen veel aanstoot door de tijd aan de burgerij gaf."

In 1772 evenwel, waren deze loodjes nog in gebruik, want in het notulenboek van genoemd Weeshuis, vond ik op nov. 1772 vermeld, dat een wees, MARTINUS BAAYENS genaamd, verzocht was bij Heeren Regenten te komen, omdat de Binnenvader over hem geklaagd had, „dat het lootje van hem, als buyten de reeks te kerk gaande ééns vermist, ééns ter halven kerktijd in de bus was bevonden. Dit groote vergrijp aan orde werd gestraft, door hem, veertien dagen lang met de andere kinderen gezamenlijk naar de kerk te laten gaan, met de „reeks" mede zooals de term luidde.

VLISSINGEN.

*Raads- of presentiepenningen.*pl. III n°s. 1 en 2.

In het Register op de Notulen van de Vroedschap van 1578—1589 — de notulen zelf zijn verbrand — staan eenige aantekeningen vermeld over het gebruik van raadspenningen aldaar.

De oudste aanhaling hierover, dateert van 10 dec. 1586. Toen werd geresolveert, dat van nu voortaan mijnheer de BAILLIU en alle de Wethouderen en de Raden mitsgaders de Pensionaris en de Secretaris op de policedagen vergaderende, een lootje waardig zijnde 4 st. zullen ontfangen, ende zoo wie voor het slaen van de half ure thiene niet en compareerd, verbeuren zal, boven het voorz. loot, twaelf grooten vls, ziekte en absentie uit de stad geweest, waarvan den absente een van de Burgm[']s gehouden zal weesen voor zijn vertrek licentie te verwerken.

De leden kwamen naar 't schijnt zeer slecht op, want in 1591, dus vijf jaren later, werd er nogmaals op gewezen, dat wie niet ter vergadering kwam, zijn lood zou verbeuren plus 6 stuivers boete bovendien.

Het hielp allemaal niets, de leden schitterden het liefst door voortdurende afwezigheid, een

kwaal, die chronisch schijnt te zijn geweest, want in Middelburg als in Zierikzee, moesten ook in dit opzicht de boeten steeds verhoogd worden. In Vlissingen verdubbelde men ze in 1594; zij werden toen op twee schellingen gr. gebracht. Drie jaren daarna probeerde men het weer eens met het presentiegeld te verhoogen, want lezen wij, de loodjes zullen voortaan gerekend worden voor een schelling," dus waren zij van 4 op 6 stuivers gebracht.

Nu springen we bijna 50 jaren verder, en vonden op 't jaar 1641 aangeteekend, dat de loodjes weer van een schelling op 8 grooten = 4 st. werden gereduceerd. Dit zijn de weinige bizonderheden, die over het gebruik van raadspenningen in Vlissingen, eenig licht geven. Wel is waar wordt in 1764, door heeren thesauriers om authorisatie verzocht tot het aanmunten van lood, doch het is meer waarschijnlijk, dat men hier iets anders, dan presentieloodjes, op het oog had. Evenwel de mogelijkheid bestaat, dat Vlissingen, in tegenstelling met de andere Zeeuwsche steden, het uitreiken van presentiegeld tot in de 18^e eeuw heeft volgehouden. In meer zaken handelde deze in bloei toenemende stad, onafhankelijk van hare zeeuwsche zusters. Terwijl in geheel Zeeland, om maar iets te noemen, geen penningen bij de hondenbelasting worden gebruikt, heeft

Vlissingen deze gewoonte reeds van 1883 af ingevoerd. In 1898 werden aldaar 426 geelkoperen en 94 roode penningen uitgereikt. De eerste worden door gewone honden, waar voor *f* 3.— belasting wordt betaald, gedragen; de roodkoperen dienen voor waak- en trekhonden, waarvoor slechts *f* 1.— jaarlijks gevraagd wordt. Deze fraaie penningen, door een Vlissingische firma geleverd, zijn vermoedelijk in Duitschland vervaardigd.

Zijn in de 18^e eeuw nog presentieloodjes gebruikt, dan kan mogelijk het loodje, afgebeeld pl. III n°. 2, dat op de keerz. de letters VL. in elkaar gestrengeld heeft, daarvan afkomstig zijn.

De magere vorm der letters en andere ken-teekenen geven het geen hoogen ouderdom. Loodje pl. III n°. 1 is ontegenzeggelijk veel ouder. De groote V, die de keerzijde versiert, en die ik voor het cijfer V heb aangezien, zal wel de beginletter van Vlissingen zijn geweest, want, zoover ik heb kunnen nagaan, is de waarde van vijf stuivers nooit aan presentiegeld uitbetaald.

*Luthersche en Waalsche kerkelijke of
armenpenningen.*

Bij het bespreken van de Vlissingische avondmaal- of kerkelijke armenpenningen, heb ik

al de achthoekige koperen (zie afbeelding) en ook het ronde looden stukje, met het beeld van de pelikaan, die zijn jongen voedt, aan de Waalsche gemeente aldaar toegekend, in tegenpraak met de algemeene meening, die deze stukjes aan de Lutherschen toeschreef.

Als afdoend bewijs van mijn betoog, bied ik hierbij een afbeelding aan van het tot nu toe onbekende Luthersche loodje, dat ik op de Oudheidskamer te Vlissingen heb ontdekt.

Het geheele veld wordt ingenomen door een Zwaan, het Zinnebeeld der Gemeente.

Omschrift: Luthersche gemeente te Vlissingen.

Eenzijdig. Diameter 35 m.M. Lood.

ZIERIKZEE.

Aanteekeningen omtrent de geelkoperen Zierikzeesche raadspenningen van 3 stuivers van 1549 en 1583, meestal verkeerdelijk voor nood-

munten dier stad aangezien, en over het vervalschen dier penningen, vindt men uitvoerig in de jaargangen 1893 en 1894 van dit tijdschrift vermeld.

Loodje met het wapen van Walcheren.

pl. IV n°. 7.

Ten slotte wensch ik nog eenige ophelдерingen te geven, omtrent het loodje, in gebruik onder het personeel van den Polder Walcheren.

In de Instructie voor de ondercommisen of landsknechts, art. XV van de vier wateringen des eilands Walcheren, anno 1776, staat aangeteekend, dat zij (de ondercommisen of landsknechts) geen wagens voor rekening van het Eiland op den Dijk zullen toelaten, dan van zulken, die (ten aanzien der vaste voerlieden bij beurte) door hun of hunne adjuncten in persoon, daags te voren vóór zonnenondergang, immers tijdelijk, zijn gedagvaard *met een loodje, daartoe expresselijk gemaakt*: welk loodje door den voerman op het werk komende, zal worden ter hand gesteld aan den opzichter over dat werk, hetzij commis of landsknecht, om daarna deszelfs voerloon aan te teekenen, met uitdrukking van den naam des voermans; van het werk waaraan; het

loon waarvoor; en de dagen, tijen en schoven, waarop de voerloonen zullen verdiend worden

Art. XVI. Gelijke dagvaarding zal door hun moeten worden gedaan, wanneer eenig karwerk zal worden verricht, hetzij in daggeld of bij aanneming.

Er valt dus niet meer aan te twijfelen, dat dit zeldzame loodje, het wapen van Walcheren (dolfijn) voerende, voor bovengenoemd doel heeft dienstgedaan.

Januari 1900.

M. DE MAN.